

Varen-Varia

19^e jaargang no. 3

Voorjaar 2007

Inhoud

Algemene ledenvergadering 2007	1
Jaarverslag 2006.....	2
Bijeenkomsten en excursies 2007	3
Cursussen in het Verenigd Koninkrijk 2007	3
Uit de tuin van Rens Huibers.....	4
Uit de bladen	5
Plantenbeurzen en plantenmarkten.....	6

Van de bestuurstafel

Ledenvergadering 2007

Geacht lid,

Hierbij nodig ik u, mede namens het bestuur, uit voor de Algemene Ledenvergadering op zaterdag 21 april a.s. in de conferentiezaal van Burgers Bush te Arnhem.

Agenda

1. Opening.
2. Notulen ledenvergadering d.d. 22 april '06
3. Jaarverslag 2006 van de secretaris
4. Jaarrekening 2006 van de penningmeester
5. Verslag kascontrolecommissie
6. Begroting 2007
7. Samenstelling nieuwe kascontrolecommissie
8. Bestuurssamenstelling (zie toelichting)
9. Activiteiten seizoen 2007
10. Rondvraag

Toelichting

Sub 8a- Alg. bestuurslid Ben van Wierst heeft zich beschikbaar gesteld voor de vacature secretaris.

Sub 8b- Voorzitter Bernhard Mars is aftredend en stelt zich niet meer herkiesbaar.

Het bestuur heeft Harry Roskam als gegadigde gevonden voor deze functie.

Sub 8c- Voor de vacature alg. bestuurslid is Bernhard Mars bereid gevonden deze in te vullen.

Tegenkandidaten voor deze functies kunnen zich tot voor aanvang van de vergadering telefonisch, schriftelijk of mondeling aanmelden bij de secretaris.

Verder wil het bestuur een extra algemeen bestuurslid aantrekken. Gegadigden voor deze functie kunnen zich tevens aanmelden bij het secretariaat.

Notulen, jaarverslag en de financiële stukken 2006-2007 zullen op de jaarvergadering uitgereikt worden.

DE TOEGANG IS ALLEEN GRATIS VOOR
LEDEN VAN DE VARENVERENIGING !

Programma van de jaarvergadering 2007

Het dagprogramma ziet er als volgt uit:

10.00 tot 10.30 uur - inloop en ontvangst

10.30 tot 11.00 uur - ruilbeurs

11.00 tot 13.00 uur - jaarvergadering

13.00 tot 13.30 uur - lunchpauze

13.30 tot 15.00 uur - rondleiding

Het bestuur hoopt op een goede opkomst en wenst u een fijne dag toe.

Rens Huibers, secretaris.

Jaarverslag 2006 Nederlandse Varenvereniging

Als eerste in het nieuwe jaar gingen we in het weekend van 25 en 26 maart weer naar de zaai-en stekdagen in de Utrechtse Hortus. Enkele vrijwilligers waren weer bereid 2 dagen een kraampje te bemannen om de vereniging te promoten.

De ledenvergadering was dit jaar op zaterdag 22 april en niet zoals gebruikelijk op de laatste zaterdag van april. Dit vanwege koninginnefeesten in den lande. De vergadering werd gehouden in het zaadhuis van de Leidse Hortus. Volgens de presentielijst waren er 27 mensen aanwezig.

De vacature voor het secretariaat werd niet opgevuld, er heeft zich niemand aangemeld zodat de bestuursfunctie open bleef staan.

Na de vergadering was er een lezing van de heer Berndt Peters uit Duitsland. Deze is gespecialiseerd in het geslacht *Polypodium*. Fraaie opnamen van winterharde soorten en variëteiten completeerden het geheel.

Excursies gingen dit jaar weer naar diverse plaatsen in Nederland. Zaterdag 20 mei was er een bezoek aan Ponga Treefern Company te Noordwijk. Op 27 mei tuinbezoek bij de familie Schut in Apeldoorn. Zaterdag 17 juni verschillende soorten muurvarens bekijken in de botanische tuin te Delft. Verder gingen we in het najaar op bezoek bij varenkweker Wouter van Driel te Eelde.

Het bestuur vergaderde dit jaar weer tweemaal om alle zaken in het gareel te krijgen.

Per 31 december 2006 bestond het bestuur uit:

Bernhard Mars	voorzitter
Ben van Wierst	alg. bestuurslid
Rens Huibers	secretaris b.f.
Johan Roodnat	alg. bestuurslid
Dirk Ambachtsheer	penningmeester

Het ledenbestand stond per 01-01-2006 op 113 leden. Per 31-12-2006 is dit aantal op 119 gekomen. Zes mensen bedankten voor het lidmaatschap, twaalf meldden zich als nieuw lid.

De Varen-varia kwam in 2006 driemaal uit. Redacteur Peter Hovenkamp heeft hierbij weer een zeer grote bijdrage aan geleverd om alles precies op tijd het blad bij de leden thuis bezorgd te krijgen.

De sporenbank is dit jaar in andere handen terecht gekomen. Luuk Jaarsma heeft na al die jaren zijn werkzaamheden overgeheveld naar Rens Huibers.

Voor boeken uit de verenigingsbibliotheek kunt u terecht bij Peter Meegdes. Dus mocht u geïnteresseerd zijn, schroom niet.

Namens het secretariaat, Rens Huibers.

Bijeenkomsten en excursies 2007

Weekend 24 en 25 maart 2007

zaai- en stekdagen te hortus Utrecht.

Hier staan we met een stand tussen andere kraampjes met o.a. vleesetende planten, bijzondere bol- en knolgewassen etc.

Zaterdag 21 april 2007

jaarvergadering te Burger's Bush in Arnhem. Zie uitnodiging.

Zaterdag 26 mei 2007

plantenmarkt te Ratingen bij Düsseldorf.

Plantenmarkt ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het Poensgenpark. 60 standhouders met speciaal geselecteerd assortiment o.a. grassen van Jan Dijkstra en varens van Wouter van Driel. Meer info op: www.ratingen.de. Opgeven of inschrijven na de ledenvergadering bij Johan Roodnat.

Zaterdag 16 juni 2007

excursie naar het Tropical Centre in Helden-Panningen, Limburg. groothandel in exotische en exclusieve planten o.a. palmen, woestijnplanten, boomvarens etc. Balinees showtuin, Mexicaanse woestijntuin en andere interessante tuinen. Opgeven bij Johan Roodnat voor 9 juni a.s.

Zaterdag 29 september 2007

najaarsbijeenkomst in de Leidse Hortus.

Neem uw varenveren mee voor determinatie. De varenruilbeurs is er weer, daarna rondgang door de tuin die dan op zijn mooist is. U hoeft zich hiervoor niet op te geven. Aanvang 11.00 uur, ingang Sterrenwachttlaan.

De aangekondigde excursie naar de kasteeltuin te Elsloo gaat helaas niet door.

U ziet het, al met al weer veel keus om een dagje met de varenvrienden op stap te gaan.

Meanwhile in the UK...

Door *Hein van Maurik* worden we opmerkzaam gemaakt op de cursussen van de FSC. De FSC —Field Studies Council— is een grote organisatie in het Verenigd Koninkrijk die cursussen op het gebied van de natuur organiseert. In het cursusprogramma voor 2007 zijn ook enkele cursussen over varens opgenomen.

Meer informatie over de locaties en boekingen via de website:
<http://www.field-studies-council.org/leisurelearning/index.aspx>

NB. In de folder voor 2007 is ook een "Pteridophyte master class" aangekondigd. Deze is echter komen te vervallen.

Hein van Maurik heeft zelf interesse in de tweede cursus, en zou graag in contact komen met anderen die deze interesse delen (tel. 0384 442794). Of anders op de jaarvergadering.

FSC fern courses 2007

Fern identification

Kindrogan Field Centre, Scotland
tel. 0044 1250 870 150, fax —881 433
Tutor: Heather McHaffie.
Friday 20 July-Monday 23 July 2007.
Residential £ 179, Non-Residential £ 125

Identifying Ferns

Malham Tarn field Centre, Yorkshire
tel. 0044 1729 830 331, fax ——— 658
Tutor: Kenneth Trewren.
Tuesday 28 August-Friday 31 August 2007
Residential: £ 220 Non-Residential:£ 165

Both courses are at intermediate/improver level, and are suitable for specialists as well as keen amateurs.

Please make provisional bookings by telephoning, faxing or emailing the Centre of your choice.

Uit eigen tuin

Rens Huibers

We hebben de “winter” weer achter de rug. Geen vorst van betekenis, weinig sneeuw en gek genoeg bij ons in de kop van Noord-Holland veel zonuren.

Maar goed, niet te vroeg juichen, april kan ook nog wel eens fors uithalen. “Aprilletje zoet geeft ook nog wel eens een witte hoed”, zei mijn vader vroeger. En hij heeft wel eens gelijk gehad.

Maar veel varens reageren wel op de zeer zachte winter. De vroeg uitlopende soorten als *Cystopteris fragilis*, *Woodsia polystichoides*, *Woodsia elongata*, *Osmunda lancea* zijn wel normaal voor de tijd van het jaar aan het uitlopen. Maar als je ziet wat er bij de *Aspleniums* gebeurt is het toch wel heel anders. De eerste week van maart compleet uitlopende veren bij *Asplenium ceterach*, *A. trichomanes*-soorten, *A. scolopendrium* met z'n cultivars, *A. foresiense* en *A. fontanum* is toch mij ook onbekend. Normaal gesproken komen de veren eind maart tevoorschijn, dus nachtvorsten of veel wind kunnen nog hun verwoestend werk doen.

Over verwoestend weer gesproken. In de maand januari hadden we met recht een stormmaand in Nederland. Op twee donderdagen windkracht tien. Gevolg: veel bomen en heesters(!) gesneuveld. Ook de groenblijvende *Polystichums* en *Polypodiums* - onder normale omstandigheden tot ver in het voorjaar aantrekkelijk - waren platgeslagen, sommige veren zelfs gevierendeeld. Maar wat mij wel opviel was dat b.v. bij de *Blechnum nova-zealandiae*, die zeker in zachte winters almaar nieuw blad maakt, geen spoor van vernieling of uitdroging te bespeuren was. Ook bij de vele *Cheilanthes*-soorten geen spoor van teruggang te bemerken. Van deze soorten moet gezegd worden dat ze in de vrije natuur ook dergelijke weersomstandigheden kunnen meemaken.

Mijn plannen voor het voorjaar zijn om de xerofyten (*Cheilanthes*, *Argyroschisma*, *Pellaea*, *Notholaena* en droogteminnende

Aspleniums) die ik tot nu toe verzameld heb in een soort platte kas te laten overwinteren. De bedoeling is om te voorkomen dat de varens tijdens de wintertijd te nat komen te staan, en bij mogelijke strenge vorst deze enigszins daar tegen te kunnen beschermen.

Een rechthoekig raamwerk van oude hardhouten palen (100 x 180 cm) komt als fundatie schuin in een rotswandje te staan, zodanig dat deze naar de zonzijde gekeerd is. Eén kant komt 30 cm boven de grond te staan waarna deze schuin aflopend op de grond komt. Daarbovenop komt tijdens de wintermaanden een raam met sponning in dezelfde afmetingen overheen zodat de varens tijdens koud -en nat weer enigszins beschut staan. De fundering worden aan de buitenzijde opgevuld met grind, kleine rotsstenen en laaggroeiende varentjes om zoveel mogelijk aan het oog onttrokken te worden.

Als grondmengsel voor de varens kies ik potgrond, gemengd met grof scherp zand (brekerszand kan ook, zit wat kalk in) gebroken bazalt en wat turf, om het iets aan de zuurdere kant te houden. Verder doe ik niets aan drainage, omdat ik bang ben dat het in hete zomermaanden toch te droog wordt. Dat ze zich daar tegen kunnen wapenen door middel van het oprollen van hun veren weten we wel. Maar ik vind het geen gezicht dat er een hele verzameling varens er bruin en “verdord” bij staat tussen al die andere planten.

Maar voordat dit klaar is gaan we eerst de tuin maar eens ontdoen van takken, bladeren en oude varenveren. Tot de volgende keer.

Uit de bladen

Klaverbladvaren bij Venray

Een vrijwilliger bij stichting Floron heeft in de zomer van 2006 bij Venray een grote populatie klaverbladvaren (*Marsilea quadrifolia*) gevonden. De populatie is zodanig groot en uitgestrekt, dat we er voorzichtig van uit moeten gaan dat deze in Europa uiterst zeldzame soort zich hier gevestigd heeft.

Bron: Stichting Floron.

Kleine wolfsklauw op de Veluwe

Kleine wolfsklauw (*Diaphasiastrum tristachyum*), is een zeldzame soort van schrale zandgronden. Van de 17 bekende km-hokken (FlorBase 2K) liggen er 13 op de Veluwe.

De gegevens zijn in 2004 zoveel mogelijk geactualiseerd. Op enkele belangrijke groeiplaatsen is Kleine wolfsklauw nog steeds aanwezig. Een groeiplaats op de heide bij Nunspeet wordt al beschreven in Wilde Planten deel 3 (p 73). Men vermoedt dat de soort hier al voorkomt vanaf 1920! Ook bij Kootwijk is nog steeds een grote groeiplaats. De omvang wordt geschat op

ruim 20 m².

Nieuw voor FlorBase zijn twee groeiplaatsen op het schietterrein bij de Harskamp. Het is weer een nieuw voorbeeld van botanische bijzonderheden op terreinen van Defensie. Hiervan is lang niet alles landelijk bekend. Overigens is ten minste één van deze groeiplaatsen al langere tijd aanwezig. In verschillende terreinen op de Veluwe is Kleine wolfsklauw al geruime tijd niet meer waargenomen. Aangenomen mag worden dat de soort verdwenen is uit de Gerritsfles, de Hoge Veluwe, de Veluwezoom en de Loenermark. Het is niet duidelijk hoe het komt dat de soort hier verdwenen is.

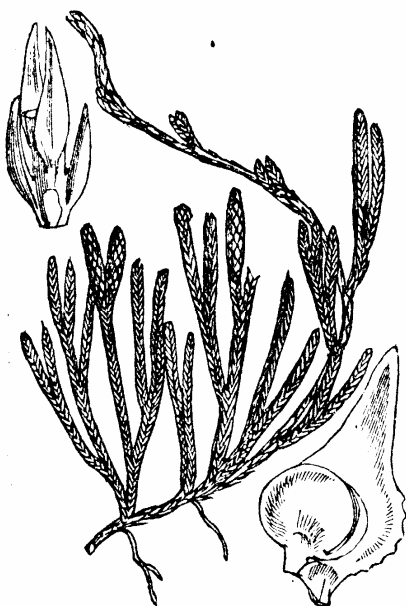
In drie gevallen is het (nog) niet duidelijk of de soort nog op de bekende groeiplaats aanwezig is. Het betreft onder andere een groeiplaats langs de A1 bij Kootwijk. Kleine wolfsklauw is hier ooit gevonden in gezelschap van maar liefst drie andere wolfsklauw-soorten: Dennewolfsklauw, Stekende wolfsklauw en Grote wolfsklauw. Van twee kilometerhokken bleken de gegevens terug te voeren op een foute vermelding. In beide gevallen betreft het een groeiplaats in het aangrenzende kmhok.

Bron:Floronia (D9&22) 2004-2

Zeldzame varens in riool

Er gaat een bloeiende wereld schuil onder de Utrechtse trottoirs. De rioolputten blijken een prima onderkomen te bieden aan zes bedreigde varensoorten. Ook een aantal bijzondere planten- en mossen en zelfs vleermuizen voelen zich er thuis. Dat blijkt uit een inventarisatie door Wim Vuik, medewerker van de stichting Floristisch Onderzoek Nederland, die gisteren in radioprogramma 'Vroege vogels' gepresenteerd is. Vuik vond in de putten onder meer de zachte naaldvaren, de zwartsteel en de blaasvaren.

Uit het Noord-Hollands dagblad 16-01-'07

Uit in binnen- en buitenland

Plantenbeurzen en plantemarkten

Ben van Wierst

Er worden in Nederland en aangrenzende gebieden regelmatig plantenbeurzen gehouden die voor de varenliefhebber interessant kunnen zijn. Daar kwamen we achter tijdens de najaarsexcursie 2006 bij Wouter van Driel. Hij vertelde over de kwaliteit die op Duitse plantenbeurzen aanwezig is. Ik zag ook veel kwaliteit en bijzonderheden bij Duitse kwekers op het 25-jarig jubileumfeest van Hans Kramer. Ik ben dus wat gaan zoeken op internet. Het is vervolgens een overzicht van evenementen in Nederland, Duitsland en België geworden. Zelf bezocht ik nog geen van deze gelegenheden. Het is zeker geen complete lijst, maar enkele belangrijke worden genoemd.

Nederland

Bingerden: Internationale Kwekerijdagen

<http://www.bingerden.com/>

Het landgoed Bingerden is gelegen tussen Zevenaar en Doesburg. In 2007 vinden hier de Internationale Kwekerijdagen plaats op 15, 16 en 17 juni. Er komen hier veel gerenommeerde kwekers en op vareng gebied zal Wouter van Driel aanwezig zijn.

De Wiersse: Specialistendagen in 2007

De Wiersse is een landgoed in de omgeving van Vorden. Op dit landgoed bevindt zich onder andere een 'Wilde Tuin' met diverse varensoorten, waaronder zelfzaaiende koningsvarens. Tijdens de open dagen met Pinksteren is de tuin te bewonderen, maar staat ook Wouter daar met een varenstand op het voorplein van het landhuis. Andere kwekers zijn o.a. Nicole Peters-van Neijenhof van kwekerij Hof te Dieren met bijzondere vaste planten. Gedurende de zomer worden hier meer gelegenheden georganiseerd waaraan gespecialiseerde kwekers deelnemen.

Limburgse kwekerijdagen

Botanische tuin Kerkrade, 1 juli 2007

Mij onbekend maar volgens de lijst <http://www.botatuin.nl/page22.html> komt er een leuke verzameling kwekers waaronder Günter Stobbe, varenkweker uit Hannover.

België

Arboretum Kalmthout

Geen eigen website gevonden - even zoeken dan is er voldoende actuele informatie te vinden.

Kalmthout ligt halverwege de weg van Breda naar Antwerpen. Het Arboretum is een bekende plantentuin, die door het jaar heen interessant is om te bezoeken en niet het minst om de plantenverkoop die daar plaatsvindt.

In het voorjaar (op de 3^e zondag in april - met uitzondering van paaszondag) en het najaar (de 1^e zondag in oktober) worden er plantendagen gehouden. Hier staat onder andere La Fougeraie (<http://www.varens.be/>) een varenkwekerij uit de Ardennen. Verder vele interessante kleine kwekers.

Beervelde

<http://www.parkvanbeervelde.be/>

Op het landgoed Beervelde worden in het voorjaar en najaar tuindagen gehouden. In 2007 zullen de voorjaarsdagen op 11, 12 en 13 mei en de herfsteditie op 12, 13 en 14 oktober plaatsvinden.

Hex

<http://www.hex.be/>

Op dit landgoed wordt het "Festival van zeldzame planten" gehouden. Dit zal in 2007 op 8, 9 en 10 juni zijn. Hex ligt in Heers, dat ongeveer 30 km ten zuidwesten van Maastricht ligt.

Brugge

<http://www.plantendag.be/>

De Brugse plantendagen adverteren met de spreuk: "de zeldzaamste, de mooiste, de beste, de nieuwste, ... want al de rest vind je op alle andere beurzen,...." Ik weet niet wat daar waar van is maar het klinkt veel belovend. Datum: 15 april 2007.

Duitsland

<http://www.gartenlinksammlung.de/reise1.htm> geeft overzicht van plantenmarkten e.d. in Duitsland en omstreken. In Duitsland zijn vele planten- en tuinbeurzen. Vaak op grote landgoederen, veelal ook zijn het luxere gelegenheden. Als nummer één moet genoemd worden:

Plantenmarkt op de Kiekeberg.

<http://www.kiekeberg-museum.de/>
Bij Ehesdorf/Hamburg wordt in het openluchtmuseum "Am Kiekeberg" een van de belangrijkste plantenmarkten van Duitsland gehouden. Deze markt wordt twee maal per jaar georganiseerd: in voor- en najaar. Dit jaar is de voorjaarsmarkt 21- 22 april en die in het najaar 25 – augustus. Op deze markt worden ook varen van Wouter van Driel verkocht.

Hannover, "Gartenfestival Herrenhausen", Herrenhäuser Gärten, 17 -20 mei 2007

www.gartenfestival-herrenhausen.de
Ook dit lijkt een uitgebreide plantenmarkt te zijn met een groot aanbod. Op de website wordt speciaal gewezen op de varen van een Duitse kweker Günter Stobbe (zie ook de twee kwekerijen aan het eind van dit stukje).

Berlijn: Berliner Staudenmarkt

<http://www.berliner-staudenmarkt.de/>
Dahlem — de botanische tuin van Berlijn—
zondag 1 april 2007

Net als bij de vorige is er in elk geval één verband met varen. Bij de lijst van kwekers staan een aantal mensen met varen. Ik zag in hun assortiment geen opvallende zeldzaamheden maar ook hier wel een op het oog kwalitatief goed en gevarieerd aanbod.

Ratingen bij Düsseldorf, "Plantenmarkt Ratingen" 26 - 27 mei 2007.

Door dezelfde organisatie als de plantenmarkt "am Kiekeberg" wordt op 26 en 27 mei in Ratingen een plantenmarkt georganiseerd. Dit ter gelegenheid van het 100 jarig jubileum van het Poensgenpark. Volgens de omschrijving moet dit zelf al een mooi park zijn. Informatie hierover o.a. op: www.ratingen.de – op *Freizeit und Bildung*

klikken – en vervolgens op „*Poensgenpark*“. Ratingen ligt ten noordoosten van Düsseldorf en over de A12/ A3 op 120 km van Arnhem.

Volgens de genoemde internetsite komen er 60 standhouders met een speciaal geselecteerd assortiment. Bij nadere informatie blijkt er ook een aantal Nederlands kwekers te staan. Ook hier weer de varen van Wouter van Driel en verder Jan Dijkstra met grassoorten, Marcel de Wagt met bijzondere en nieuwe vaste planten, en de kwekerij *Arborealis* van Micha Wieland (bomen, heesters & klimplanten). Andere kwekers staan met klimopsoorten, nieuwe hostasoorten, winterharde fuchsia's, anemonen, clematis in 150 soorten – speciaal kleinbloemige, verder exotische en alpine/rotsplanten.

Al met al genoeg te doen deze zomer. En toen ik deze gegevens verzamelde, vond ik ook de volgende varenlinken in Duitsland. Ik meld ze hier (mogelijk ten overvloede):

Kwekerij Sessenbach

<http://www.farn-gaertnerei.de/>

Firma Dirk Wiederstein

Spezial-Gärtnerei für Freilandfarne

Hauptstraße 9, 56237 Sessenbach

Telefoon / Fax 02601 - 950268

Sessenbach ligt ten noorden van Koblenz

Günter Stobbe

30419 Hannover

"Freilandfarne, Vielfalt für Schattengärten,
Steingärten"

Günter Stobbe heeft een breed assortiment. Deze kweker wordt ook regelmatig op internet gevonden als houder van voordrachten over onder andere varen.

Rosi Möller

<http://www.farngarten.de/index.htm>

Rosi Möller is een bekende varenpersoonlijkheid. Zij heeft haar tuin als varentuin met veel soorten ingericht. Deze tuin is op aanvraag te bezichtigen en bevindt zich in het Westerwald ongeveer 50 km ten oosten van Bonn.

VAREN-VARIA, het orgaan van de Nederlandse Varenvereniging, verschijnt driemaal per jaar en wordt gratis toegezonden aan alle leden.

Redactie

Peter Hovenkamp
Eiberoord 3
2317 XL Leiden
phovenkamp@casema.nl

Bestuur

Bernhard Mars, voorzitter
b.l.m.mars@hetnet.nl
Rens Huibers, secretaris
r.a.huibers@scarlet.nl
Dirk Ambachtsheer, penningmeester
Dirk.ambachtsheer@hetnet.nl
Johan Roodnat, algemeen lid
jokejohan@wanadoo.nl
Ben van Wierst, algemeen lid
B.vanwierst@hetnet.nl

Secretariaat

Rens Huibers
Dwarspad 15
1721BP Broek op Langedijk
0226-314443 (telefoon en fax)

Internet

<http://www.nederlandse-varenvereniging.nl/>

Sporenbank

Rens Huibers
r.a.huibers@scarlet.nl

Contributie

De contributie bedraagt € 16 per jaar (voor leden buiten Nederland € 20 per jaar), over te maken op postgiro 210286 t.n.v. de penningmeester van de Nederlandse Varenvereniging te Eindhoven.

Kopij

Varen-Varia accepteert in principe **alle** bijdragen van leden van de Nederlandse Varenvereniging. De redactie is graag bereid om, in overleg met de auteurs, zorg te dragen voor stijl of spelling.

Kopij kan worden aangeleverd in handgeschreven of getypte vorm (beide graag met dubbele regelafstand, of elektronisch (op diskette in ASCII-format, of elk gangbaar tekstverwerkingsformat), of per e-mail of e-mail aanhangsel naar:

phovenkamp@casema.nl

Illustraties: Illustraties bij voorkeur in de vorm van lijntekeningen in zwart-wit.

Er kan per nummer een kleurenplaat worden bijgevoegd.

